

Asia: VN/1070/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin (1 §):

Lakiesityksessä sukupuolen vahvistaminen edellyttää täysi-ikäisyyttä. Psykologiliitto esittää, että ikäraja tulisi muuttaa muita Pohjoismaita vastaavalle tasolle. Islannissa sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen ikäraja on 15 vuotta (vanhempien suostumuksella mahdollisuus aiemminkin), ja Norjassa on käytössä 16 vuoden ikäraja (vanhempien suostumuksella kuusi vuotta). Tanskassa ja Ruotsissa on myös esitetty alaikäisille mahdollisuutta juridisen sukupuolen vahvistamiselle vähintäänkin vanhempien luvalla.

Transsukupuoliset nuoret ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Heillä on muihin nuoriin verrattuna kohonnut riski mielenterveysongelmiin (Jokela ym., 2020) ja itsetuhoisuuteen (Alanko, 2014; Almås, 2019). Ruotsissa ja Norjassa joka kolmas transnuori on yrittänyt itsemurhaa (Almås, 2019; Folkhälsomyndigheten, 2015), kun koko väestössä vastaava luku on 3–5 % (Marttunen ym., 2013). Pitkittäistutkimusten perusteella transihmisten itsemurhariski on korkein juuri nuoruudessa kahdeksannentoista ikävuoden tienoilla (Fish ym., 2018; McKay ym., 2019).

Juridisen sukupuolen vahvistaminen on erotettu lääketieteellisistä korjaushoidoista, mutta sen rooli sukupuoliristiriidan vähentämisessä on merkittävä. Monet alaikäiset transihmiset hyötyvät sosiaalisesta transitiosta, jolla tarkoitetaan siirtymistä elämään sukupuoli-identiteetin mukaisessa sosiaalisessa roolissa. Sosiaaliseen transitiioon ei välttämättä kuulu lääketieteellisiä sukupuolenkorjaushoitoja, vaan se voi koostua esimerkiksi nimenmuutoksesta, oman sukupuolen mukaan pukeutumisesta ja oman sukupuolen mukaisiin ryhmiin osallistumisesta. Juridisen sukupuolimerkinnän muutos tukee sosiaalista transitiota ja mahdollistaa elämisen omassa sukupuolessa kokonaisvaltaisesti. Esimurrosikäisillä transsukupuolisilla lapsilla sosiaalinen transiio tukevassa ympäristössä mahdollistaa yhtä hyvän psyykkisen hyvinvoinnin kuin muilla ikätovereilla (Olson ym., 2016).

Suomessa on mahdollista aloittaa lääketieteellinen sukupuolenkorjaus 16-vuotiaana. Identiteetin ja ulkoasun kanssa ristiriidassa oleva sukupuolimerkintä voi altistaa nuorta syrjinnälle. Mahdollisuus juridisen sukupuolimerkinnän muuttamiseen on yhteydessä vähäisempään itsemurhariskiin ja parempaan psyykkiseen hyvinvointiin alaikäisillä transihmisillä. Juridinen vahvistus omalle

sukupuolelle lisää myös resilienssiä silloin kun nuori altistuu syrjäytäkokeneille. (Bauer ym., 2015; Restar ym., 2020)

Sukupuolimerkinnän korjaamisen ikärajan laskeminen on keino edistää transnuorten psyykkistä hyvinvointia sekä ehkäistä mielenterveysongelmia ja syrjäytymistä. Juridisen sukupuolimerkinnän korjaaminen ei ole peruuttamaton muutos eikä sen voida katsoa aiheuttavan merkittävää riskiä nuoren hyvinvoinnille. Vaikka sukupuoliristiriita ei ole aina nuoruudessa pysyvä tila, voidaan sukupuolen vahvistamisen hyödyt psyykkiselle hyvinvoinnille katsoa suuremmiksi kuin riskit. Suosittelemme omalla ilmoituksella tapahtuvan sukupuolen vahvistamisen ikärajaksi vastaavaa ikärajaa kuin alaikäisen nimenmuutoksessa (15-vuotias voi hakea itsenäisesti, tätä nuoremmat huoltajien suostumuksella).

Aiempi laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta edellytti lisääntymiskyvyttömyyttä juridisen sukupuolen vahvistamiseksi. Psykologiliitto tukee lakiesityksen sisältöä siinä, ettei sukupuolen vahvistamiseksi enää edellytetä lisääntymiskyvyttömyyttä. Lisääntymiskyvyttömyydelle sukupuolen vahvistamisen yhteydessä ei ole psykologisia tai lääketieteellisiä perusteita, eikä vanhemman transsukupuolisuuden ole todettu vaikuttavan tämän lasten kehitykseen negatiivisesti.

2. Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esitetystä muodossaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

-

3. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin (3 §). Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota sellaiseen lainsäädäntöön, jossa sukupuolelle annetaan merkitystä ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lisäksi huomiota pyydetään kiinnittämään säännöksen aiheuttamiin muutostarpeisiin lausunnonantajan toiminnassa/hallinnonalalla.

Ehdotetun lain on esimerkiksi arvioitu mahdollisesti edellyttävän muutoksia vankeus- ja tutkintavankeuslakien säännöksiin vankien sijoittamisesta sekä henkilöntarkastuksista ja päihitteettömyyden valvonnasta. Vastaavia säännöksiä on myös laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lain on myös arvioitu edellyttävän muutoksia eräisiin rikoslain säännöksiin.

Psykologiliitto näkee keskeisenä, että juridisen sukupuolen muutosta hakeva henkilö on tietoinen siitä, mihin kaikkeen juridinen sukupuoli vaikuttaa. Hakemuksen tekemisen yhteydessä on tärkeää, että henkilö saa ymmärrettävässä muodossa tiedon muutoksen vaikutuksista.

4. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin ja vanhemmuuteen (4 §)

-

5. Kommenttinne liittyen vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeen muuttamiseen (5 §). Erityistä huomiota pyydetään kiinnittämään sellaiseen lainsäädäntöön, jossa vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen liitetään oikeusvaikutuksia (vanhemmalle itselleen tai tämän lapselle) ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lausunnoissa pyydetään myös kiinnittämään huomiota niihin muutostarpeisiin, joita vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttaminen edellyttää esimerkiksi lausunnonantajan tietojärjestelmissä.

-

6. Kommenttinne liittyen ulkomaisen päätöksen tunnustamiseen (6 §):

-

7. Kommenttinne liittyen lain voimaantuloon ja sen soveltamisen porrastamiseen (8 §):

-

8. Kommenttinne liittyen esityksen pääasiallisiin vaikutuksiin, ml. selvitykseen joka on laadittu lapsivaikutusarvioinnin tueksi. Lausunnossa pyydetään kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita lausunnonantaja arvioi esityksestä aiheutuvan toiminnalleen/hallinnonalallaan. Huomiota pyydetään kiinnittämään myös tietojärjestelmiin kohdistuviin muutostarpeisiin sekä muihin tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin kannalta olennaisiin asioihin.

-

9. Muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

Kaikkiaan Psykologiliitto tukee sukupuolen vahvistamista koskevan lainsäädännön uudistamista ja yksilön mahdollisuutta korjata juridinen sukupuolensa omalla hakemuksellaan. Juridisen sukupuolen korjaaminen tukee sosiaalista roolikorjautumista ja omalta osaltaan vähentää vähemmistöstressin kokemusta, mikä on arvioitu keskeiseksi tekijäksi vähemmistöjen korostuneelle psyykkiselle ja somaattiselle sairastavuudelle (esim. Jaskari & Keski-Rahkonen, 2021).

Lakiluonnoksessa otetaan kuitenkin kantaa ainoastaan kahteen nykyiseen juridiseen sukupuoleen: mieheen ja naiseen. On kuitenkin huomattava määrä ihmisiä, joiden identiteetti ja kehollisuus eivät mahdu kaksijakoiseen sukupuolijärjestelmään. Useat maat, kuten Australia, Nepal, Argentiina, Malta, Islanti, Intia, Kanada, Uusi-Seelanti ja Tanska ovat ottaneet käyttöön kolmannen juridisen sukupuolen. Psykologiliitto pitää keskeisenä myös näiden ihmisten huomioimisen lainsäädännössä. Kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän ulkopuolella elävät ihmiset ovat erityisen haavoittuvaisessa asemassa ja alttiita syrjinnälle. Kolmannen sukupuolen laillinen tunnustaminen suojelisi heitä syrjinnältä ja edistäisi yhdenvertaisuutta.

Lausunnon laatimiseen ovat osallistuneet Suomen Psykologiliitto ry:n Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden ammatillisen työryhmän jäsenet.

Lähteet:

Alanko, K. (2014). Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Almås, E (2019). Mental health in gender incongruent individuals below 20n years in Norway. University of Agder. Abstrakti, EPATH, Rooma.

Bauer, G. R., Scheim, A. I., Pyne, J., Travers, R., & Hammond, R. (2015). Intervenable factors associated with suicide risk in transgender persons: a respondent driven sampling study in Ontario, Canada. BMC public health, 15(1), 1-15.

Folkhälsomyndigheten (2015). Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner. En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige.

Jaskari, O., & Keski-Rahkonen, A. (2021). Vähemmistöstressi uhkana seksuaali-ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle. *Duodecim*, 137(17), 1781-1788.

Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T., & Klemetti, R. (2020). Sukupuoli-ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi: Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019.

Marttunen, M., Huurre, T., Strandholm, T. & Viialainen, R. (toim.) (2013). Nuorten mielenterveyshäiriöt. Opas nuorten parissa työskenteleville aikuisille. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

McKay, T., Berzofsky, M., Landwehr, J., Hsieh, P., & Smith, A. (2019). Suicide etiology in youth: Differences and similarities by sexual and gender minority status. *Children and Youth Services Review*, 102, 79-90.

Olson, K. R., Durwood, L., DeMeules, M., & McLaughlin, K. A. (2016). Mental health of transgender children who are supported in their identities. *Pediatrics*, 137(3).

Zeluf, G., Dhejne, C., Orre, C., Mannheimer, L. N., Deogan, C., Höijer, J., ... & Thorson, A. E. (2018). Targeted victimization and suicidality among trans people: A web-based survey. *LGBT health*, 5(3), 180-190.

Gergov Vera
Suomen Psykologiliitto - Ammattiasioista vastaava psykologi